

ION C. CHIȚIMIA – OMUL ȘI OPERA SA¹

Iordan DATCU

S-a născut la 22 mai 1908, în satul Albulești, județul Mehedinți², între „clăcași” săraci. După studiile medii la Liceul „Traian” din Turnu-Severin, urmează, între anii 1930 și 1934, cursurile Facultății de Litere și Filozofie a Universității din București, unde obține licența cu *magna cum laude*. Primind, în urma unui concurs, o bursă de specialitate la Universitatea din Varșovia, între anii 1934 și 1938, studiază (*adâncește*, spune el) „nu numai relațiile culturale și istorice româno-polone, dar /are/ și alte deschideri și preocupări, datorate unor savanți locali”. De fapt, fusese trimis de Nicolae Cartoian ca să studieze culturile slave de apus. Din 1938, timp de șase ani, stă „sub arme, concentrat, mobilizat, trimis pe front în Caucaz”, unde este grav rănit și tratat apoi în spitale din București și Sinaia. Termină ca invalid de război, la 20 octombrie 1944. Fusese numit, de Ministerul Învățământului, în 1942, asistent la Catedra de literatură română veche, condusă, din anul amintit, de Nicolae Cartoian. La 1 noiembrie 1944 este renumit asistent, unde va colabora cu succesorul la catedră al lui Nicolae Cartoian (decedat la 20 decembrie 1944), Ștefan Ciobanu³. Scos la concurs, postul de asistent este câștigat de I.C. Chițimia. În anii 1948-1949 ține, la solicitarea profesorului Emil Petrovici, un curs de civilizație și cultură polonă în cadrul Catedrei de slavistică, catedră la care este transferat în 1950, fără însă să abandoneze Catedra de literatură română veche. Înscriș, în 1957, la concurs pentru conferința de limba și literatura polonă, este numit abia în 1961. Își luase, în 1947, doctoratul cu teza *Cronica lui Grigore Ureche*, din comisie făcând parte Iorgu Iordan, președinte, prof. Ștefan Ciobanu, prof. C.C. Giurescu, referenți principali, și academicienii G. Călinescu, Andrei Oțetea și

¹ La sesiunea omagială consacrată profesorului I.C. Chițimia, în afară de autorii prezenți în volum, au mai luat cuvântul: Gheorghe Mihăilă (Universitatea din București), Petru Ursache (Universitatea „Al.I. Cuza”, Iași), Silvia Chițimia, Dan Zamfirescu.

² Câteva studii ale sale privesc direct arealul cultural mehedințean: *Din viața folclorică a unor cuvinte*, în *Cercetări folclorice*, I, 1947, p.23-44; *Toponime și substrat istoric: Stârmina Mehedinți*, în *Radovi Simpoziului. Actele Simpoziului româno-iugoslav*, Zrenjanin, Pancevo, 1977, p.77-81; *Mănăstirea Vodița în semnificația istorică și culturală a unor documente și evenimente vechi*, în *Mehedinți. Istorie și cultură*, I, 1979; *Mehedinți. Oameni și întâmplări în vechi relatări românești*, în *Mehedinți și civilizație*, IV, 1982, p.27-33.

³ Vezi evocarea pe care i-am făcut-o în articolul *Un fiu al Basarabiei: acad.prof. Ștefan Ciobanu*, în „Revista de etnografie și folclor”, tom 39, 1994, nr.5-6, p.545-547.

Al. Rosetti. Abia în 1967 este promovat, prin concurs, la gradul de profesor, obținând și șefia Catedrei de polonă și ucraineană. O îndelungă așteptare, care, scrie Dan Horia Mazilu, n-a lăsat să răzbată, din partea profesorului, „nimic din obida acestei așteptări”.

Din 1949, fusese acceptat printre colaboratorii externi ai Institutului de Istorie Literară și Folclor, unde este mai întâi secretar științific, apoi cercetător științific (din 1951), șef de secție (1953), șef de colectiv (din 1973) și director adjunct (din 1975). Este primul secretar științific al revistei *Studii și cercetări de istorie literară și folclor*. A condus aici sectorul de folcloristică, secția de folclor și literatură universală, colectivul de literatură română veche și folclor.

Solida sa formație de om de știință s-a datorat profesorilor pe care i-a avut, la liceul din Turnu-Severin, la Universitatea din București, la Universitatea din Varșovia. La sărbătorirea centenarului Liceului „Traian” și-a amintit, cu grație, de câțiva profesori de acolo: „Manualele erau pentru elevi, profesorii mergeau cu noi în afară de ele. La limba română, Const. D. Ionescu (care preda și italiana), ne purta cu lecturi minunate în literaturile antice și ne deschidea atracția pentru limbile latină și greacă (indispensabile în învățatură), făcute cu D. Mateescu, care preda la rândul său și matematici, preocupați pe deasupra și de folclorul poporului român. Constantin Danciu, la istorie, ne învia vremurile și oamenii cu pasaje din tratate străine și ne desfăta cu alte pasaje din tratate străine și univers, din opera extraordinară a unui Herbert George Wells. G. Popescu-Sura colabora cu G.G. Longinescu în cristalografie și ne arăta rezultatele în laborator. Vasile Vârcol făcea din limba română și folclor renaștere intelectuală, predând în plus istoria în frumuseți de fapte și puțin cunoscute”. La Universitatea din București, i-au fost profesori Ov. Densusianu, P.P. Panaitescu, D. Caracostea, Demostene Russo, Petre Cancel, D. Gusti.

Numele lui Ovid Densusianu i-a fost cunoscut încă din anii studiilor liceale, unde Vasile Vârcol, fost student al lui Densusianu, le-a recomandat elevilor din clasele la care preda vreunul din cursurile de limba română, însoțite de bucăți de lectură și gramatică, pe care Densusianu, fie singur, fie în colaborare cu I.-A. Candrea, le-a publicat, între anii 1910 și 1936, pentru clasele I, a II-a, a III-a secundare, fiecare dintre aceste manuale cunoscând numeroase ediții (cel pentru clasa I a avut 11 ediții). Elevul Chițimia, avea să scrie mai târziu, i-a „intuit personalitatea” lui Densusianu încă de la Turnu Severin, iar când i-a audiat în 1930, la București, primul curs, profesorul era pentru el o „veche cunoștință”. Opiniile sale despre acesta sunt superlative: „Am avut și am întâlnit în cale dascăli, al căror portret am reușit să-l închid, pentru mine, într-un cuvânt. Port în mine o adevărată galerie: un «nobil», un savant de «omenie», un «mistic» inspirat, un învățat de o exemplară și rigidă «demnitate», un «măreț» vanitos, pe bunul «cărpănos» și atâția alții. Între toți nu mi-a rămas în suflet un chip mai «pur» decât al profesorului Densusianu. L-am simțit întotdeauna îndepărtat de «obișnuința» oamenilor, cu minunate și «limpezi» priviri de ansamblu asupra culturii umane și asupra vieții noastre românești. Așa cum am luat cunoștința de personalitatea sa, înainte de a-l vedea, și așa mi-a dispărut din ochi regretatul dascăl”. „Fapt e că acolo, în preajma regretatului V. Vârcol, am intuit personalitatea lui Ovid Densusianu și am așteptat cu

nerăbdare prilejul s-o cunosc de aproape. L-am văzut pentru prima dată la curs în 1930. L-am așteptat cu emoție în sală, ca pe o veche cunoștință, și l-am ascultat cu atenție. Vorba aleasă, inspirată, șoptită (vorbea despre *Evoluția estetică a limbei române*), mi-a dezvăluit, într-un prim contact personal pe savant și pe poet. Prestigiul lui a crescut de atunci, în ochii mei, progresiv cu studiile și cunoașterea activității sale științifice, iar sub raportul probității și al onestității, în mintea mea, nu a putut și nu va putea fi întrecut niciodată de nici un alt dascăl din cei pe care i-am cunoscut” (*Ovid Densusianu și școala sa*, în vol. *Ovid Densusianu în amintirea și conștiința critică românească*, ediție îngrijită de Ion Diaconu și Ioan Șerb, 2005, p.329-333).

Audiind cursurile lui Nicolae Cartojan se hotărăște să se dedice cercetării literaturii române vechi, cărților populare. În 1930 a întemeiat, împreună cu G. Topală, Emil Turdeanu și I. Băleanu, Societatea studenților în istoria literaturii române vechi. La un an după terminarea studiilor la Varșovia tipărește, în *Cercetări literare*, publicația anuală de sub coordonarea lui N. Cartojan, studiul despre *Cronica lui Ștefan cel Mare* (III, 1939, p.219-293). Într-un studiu-portret, *Nicolae Cartojan* (din RITL, tom 15, nr.3, 1966, p.471-477) îi definește metoda, multiplele posibilități de investigație științifică, calitatea de dascăl care și-a îndemnat, și-a sprijinit studenții dotați la specializare, între aceștia figurând I.C. Cazan, Emil Turdeanu, Al. Ciorănescu, Ariadna Camariano. Relevă spectrul larg al preocupărilor profesorului: cărțile populare, literatura veche, literatura modernă, teoria folclorului, cultura populară, face aprecieri asupra unor lucrări ale acestuia, precum *Cărțile populare în literatura românească*, „lucrare, fapt neremarcant, nu numai de importanță națională, ci și mondială”. La Varșovia beneficiază de știința unor „savanți locali, precum «multidisciplinarul» prof. Julian Krzyżanowski (literatura veche polonă, folcloristică și cărți populare, medievistică, literatură universală și comparată), romanistul Stanisław Wędkiewicz, Oskar Halecki, la Catedra de istoria Europei Orientale, Marceli Handelsman, Istorie universală și alții”.

O dată cu teza de licență, despre cronicile slavo-române din secolul al XVI-lea, începe să se manifeste ca medievist. Vor atrage însă atenția asupra contribuției sale în acest domeniu studiul *Cronica lui Ștefan cel Mare*, din *Cercetări literare* (III, 1939, p.219-293) și ediția *Cronica lui Ștefan cel Mare* (versiunea germană a lui Schedel), prefațată de Nicolae Cartojan (București, Casa Școalelor, în colecția „Texte de literatură veche românească”, îngrijită de N. Cartojan). „Lucrarea care m-a impus dintr-o dată – își va aminti I.C. Chițimia – într-o autobiografie – a fost studiul *Cronica lui Ștefan cel Mare* (versiunea germană), publicat de generalul Radu Rosetti, directorul Bibliotecii Academiei, în ședința de comunicări, studiul a fost provocat ecou prin noutățile aduse, față de ce se afirmase și crezuse până aici, intervenind în discuție N. Iorga, P.P. Panaitescu, C.C. Giurescu, Alexe Procopovici, Ștefan Pașca, acad. Ion Lupaș și alții, cu recunoașterea contribuției, mai ales după ce am publicat și ediția critică facsimilată la Casa Școalelor (1942)”.

A tipărit volumele: *Folcloriști și folcloristică românească* (Editura Academiei RSR, 1968, 405 p.), *Folclorul românesc în perspectiva comparată* (Editura Minerva, 1971, 429 p.) și *Probleme de bază ale literaturii române vechi* (Editura Academiei RSR,

1972, 490 p.). Când a împlinit 75 de ani, i-a apărut, la Varșovia, sub redacția lui Henryk Misterski, volumul *Literackie studia i szkice rumunistyczno-polonistyczne* (1983), care, în cele trei secțiuni ale sale reflectă preocupările majore ale profesorului Chițimia. Aceste volume nu reflectă însă întreaga activitate a sa, multe studii, articole, recenzii, interviuri rămânând în revistele la care a colaborat: „Analele Universității „Al.I. Cuza” din Iași”, „Analele Universității din București”, seriile Limbi slave și Limbi și literaturi străine, „Analele Universității de limba română din RSA Voivodina” (Zrenjanin), „Anuar de lingvistică și istorie literară” (Iași), „Biblioteca și societatea”, „Biserica Ortodoxă română”, „Buletinul Societății de Științe Filologice din România”, „Cahiers roumains d’études littéraires”, „Cercetări folclorice”, „Cercetări literare”, „Curentul”, „Deutsches Jahrbuch für Volkskunde” (Berlin), „Folclor literar” (Timișoara), „Hrisovul”, „Limbă și literatură”, „Luceafărul” (București), „Luceafărul” (Timișoara), „Lud” (Wrocław), „Manuscriptum”, „Mehedinți. Istorie și cultură”, „Mitropolia Olteniei”, „Pagini bucovinene”, „Pamiętnik Literacki”, „Preocupări literare”, „Polska sztuka ludowa”, „Proverbium”, „Revista de etnografie și folclor”, „Revista Fundațiilor Regale”, „Revista istorică română”, „Revista de istorie și teorie literară”, „Revue Roumaine de Linguistique”, „Revue d’histoire littéraire”, „Revue Roumaine d’histoire”, „Romanoslavica”, „România literară”, „Studii și cercetări de istorie literară și folclor”, „Slavia”, „Studii de literatură universală și comparată”, „Studii de literatură universală”, „Studii de literatură comparată”, „Școala Mehedințului”, „Tomis”, „Zagadnienia rodzajów literackich” (Łódź) ș.a.

Studiul despre cronică lui Ștefan cel Mare și editarea acesteia au fost cea dintâi dovadă, strălucită, a personalității omului de știință I.C. Chițimia. El tratează, meticolos și totdeauna foarte documentat, numeroasele probleme. Istoricul manuscrisului descoperit de Olgierd Górka și tipărit de el în 1931, manuscris care a aparținut inițial omului de cultură Hartmann Schedel, ediția Górka, analiza internă a manuscrisului și a textului german, care este socotit o traducere după versiunea latină, al cărei autor a fost un polonez, versiunea latină având la bază un text slavon. Alte subcapitole ale studiului examinează știrile istorice din cronică lui Ștefan cel Mare, drumul cronicii până la Nürnberg, socotesc neîntemeiată părerea că pârălăbul Hermann a fost autorul cronicii. În totul, un examen critic temeinic. Nu examinează cronică lui Ștefan cel Mare, ci îi relevă importanța de a fi creat un stil istoriografic, caracterizat prin precizie și limpezime, sobrietate, concizie. Ștefan cel Mare – scrie I.C. Chițimia – „este inițiatorul istoriografiei moldovene și inspiratorul unui stil istoriografic de remarcabilă originalitate, ceea ce constituie o notă de distincție între diferitele tipuri ale scrisului, nu numai la noi, ci având în vedere și alte popoare”.

Temeinice contribuții, studiul din *Cercetări literare* și ediția *Cronicii lui Ștefan cel Mare* au atras imediat atenția unor istorici de seamă, care au subliniat meritele autorului studiului și al ediției, dar au formulat și unele rezerve.

Foarte semnificativ este că printre primii care au recunoscut meritele celui care a studiat și editat la noi cronică domnitorului moldovean s-a aflat Nicolae Cartoian, care, în capitolul despre cronică din *Istoria literaturii române vechi*, vol.II (Fundăția pentru

Literatură și Artă „Regele Carol II”, 1940, p. 32, 33), scrie: „În timpul din urmă, vechiul nostru elev, d. I. Chițimia, pornind pe drumurile noastre, a verificat punct cu punct după copii fotografice ale croniciei, procurate de noi, datele d-lui Górká și rectificând unele lucruri greșite, a ajuns la concluzii cu totul diferite de ale istoricului polon (...). Deși argumentele aduse de d. Chițimia nu sunt toate deopotrivă de convingătoare, totuși ipoteza pusă în discuție de d-sa are meritul de a îndrepta cercetările pe o nouă cale”.

N. Iorga, „Revista istorică” (XXVI, nr.1-3, ianuarie-martie 1940, p.78-79), scrie în debutul notei sale: „Autorul, care îndreaptă greșeli de lectură ale ediției, revine, cu deosebită luare-aminte și cu observații fericite, asupra Cronicii moldovenești găsite la München, în fondul Hartmann Schedel și publicată de d. Górká”.

Mai laudativ, C.C. Giurescu, în „Revista istorică română” (MCMXLIII, vol. XIII, fasc. III, 1943, p.95), face astfel de aprecieri: „D. Chițimia este, incontestabil, învățatul român care s-a ocupat cel mai aproape de cronică lui Ștefan cel Mare scrisă în limba germană și descoperită de profesorul Górká la München. D-sa a supus această cronică la o analiză amănunțită și a dat o ediție completă a ei (reproducerea fotografică a ms., text german și traducerea română). Concluziile la care ajunge d. Chițimia mi se par întemeiate; e în afară de orice îndoială că avem de-a face cu interpolări sau adaose datorite unui polon; trebuie să admitem, de asemenea, și o redacție în latinește, fie că ea s-a făcut chiar la Curtea lui Ștefan, cum pare mai probabil, fie în Polonia”. Ion Lupaș, scriind în „Anuarul Institutului de Istorie Națională” (X, 1945, p.423-424), concludă, după unele observații critice: „Cronica este tipărită cu îngrijire deosebită în condițiuni tehnice care fac cinste și d-lui Chițimia și editurii Casa Școalelor”. Prezentând ideile studiului lui I.C. Chițimia, Ștefan Pașca, în „Dacoromania” (vol. XI, 1948, p.246-252), crede că „Dl. Chițimia continuă să susțină, și cu drept cuvânt, ipoteza unui intermediar latin al croniciei, datorit unui polon. Titlul, urmele de limbă și de grafie (polonă-) latină strecurate în textul german sunt un puternic indiciu în această privință. (...) Îi suntem recunoscători d-lui Chițimia pentru bogata d-sale contribuție în lămurirea atâtor probleme legate de Cronică lui Ștefan cel Mare. Frumoasa ediție – însoțită de foarte utile observații critice și de bogate indicații bibliografice – va prilejui cu siguranță cercetări viitoare care vor duce la elucidarea unor fapte rămase încă întunecate din istoricul textului”.

Alături de studiul despre *Cronica lui Ștefan cel Mare*, figurează altele despre *Învățăturile lui Neagoe Basarab*, despre izvoarele și paternitatea croniciei lui Grigore Ureche, despre cronică lui Miron Costin și despre personalitatea autorului ei, despre Antim Ivireanu, despre cronică lui Mihai Viteazul, despre informația istorică și arta literară în cronică lui Ion Neculce. Profesorul a reflectat, în volumul său, *Probleme de bază ale literaturii române vechi*, asupra rigorilor ce i se cer cercetătorului în acest domeniu: cunoașterea limbilor latină, greacă și slavă, cunoștințe în domeniul literaturii istoriografice și juridice, cunoașterea altor literaturi, buna stăpânire nu doar a metodei de stabilire a filiației textelor, specializarea în domeniul relațiilor culturale și literare româno-bizantine, româno-slave, cunoașterea metodei comparate.

Zestrea de tradiții populare cu care a plecat din Albuleștii Mehedințiului, îndeosebi de la mama sa, care, așa cum își va aminti fiul său, era „o comoară de cultură folclorică”, cunoștințele despre această cultură dobândite de la profesori ai săi de la Liceul „Traian” din Turnu-Severin, de la profesori de la Universitatea din București, ca Nicolae Cartoian, Ovid Densusianu, apoi de la profesori de la Universitatea din Varșovia, ca Julian Krzyżanowski, participarea la manifestările științifice ale Cercului de studii folclorice de la București (1945-1947), alături de Gh. Vrabie, George Breazul, Ovidiu Papadima, Romulus Vulcănescu, Al. Bistrițianu, Tr. Ionescu-Nișcov, Romulus Vuia, Sabina-Cornelia Stroescu, Ștefania Golopenția, I.A. Candrea, Tiberiu Brediceanu, P. Caraman, Al. Dima, Gh. Ciobanu, I.C. Cazan ș.a., toate acestea au contribuit la îndreptarea lui I.C. Chițimia spre cercetarea valorilor spiritualității poporului român. Dar poate că opera sa de folclorist n-ar fi dobândit dimensiunile pe care i le cunoaștem dacă n-ar fi activat în cadrul Institutului de Istorie Literară și Folclor, ulterior Institutul de Istorie și Teorie Literară „G. Călinescu” și n-ar fi colaborat la „Studii de istorie literară și folclor”, ulterior „Revista de istorie și teorie literară”, publicație a institutului. Dedicat, până la primirea în institut, cu prioritate cercetării literaturii române vechi, s-a văzut deodată, cum avea să scrie, „împins spre folclor” de către directorul institutului, G. Călinescu. În sensul de a scrie studii de folcloristică, dar și de a juca în piesele de inspirație folclorică scrise de G. Călinescu și jucate în casa acestuia de către membrii Institutului, de Crăciun, în strada Vlădescu. „Eu mi-am dat seama – și-a amintit Chițimia în interviul pe care i l-a luat I. Opreșan – pentru care motiv suspiciunea lui (a lui G. Călinescu) a rămas bănuială multă vreme... Cum mă remarcasem în domeniul literaturii române vechi, nu voia să continui niște activități pe aceeași linie. Mi-a spus direct: «Nu faci literatură veche, ci folclor aici», crezând că, în felul acesta, mă voi dispersa. Adică am făcut literatură veche, voi trece la folclor... ce-o ieși din folclor, nu se știe... și voi rămâne cu activitatea dispersată... Eu i-am spus: «Fac folclor, dar nu mă las de literatură veche». De fapt, mai târziu, s-a convins de lucrul acesta. Și nici nu credea că în domeniul folcloristicii voi ajunge la niște rezultate – care au fost apreciate, în legătură cu istoria folcloristicii, cu o serie de folcloriști ș.a.m.d. Ținând cont de aceasta, până la urmă mi-a spus: «Să știi că dumneata rămâi la institut cu lucrări de bază în domeniul folclorului, iar eu în domeniul literaturii. Continuăm în felul acesta activitatea». Nu s-a opus, însă, niciodată să public în revista Institutului anumite lucrări de istoria literaturii române vechi”. Așa se explică elaborarea de către I.C. Chițimia și publicarea, în revista Institutului, a unui mare număr de studii de istoria folcloristicii, de teorie a folclorului, studii asupra unor genuri ale folclorului: *B.P. Hasdeu și problemele de folclor* (1952), *G.I. Pitiș și cercetările sale de folclor* (1953), *Problema clasificării și definiții literaturii populare* (1954), *Teodor Burada, folclorist și etnograf* (1955), *Fauna și basmul românesc: calul* (1956), *Alexandru Lambrior, folclorist* (1957), *Poezia populară narativă* (1957), *Cântece populare funerare* (1959), *Problema datării și periodizării literaturii populare* (1959), *Activitatea de folclorist a lui Gr.G. Tocilescu* (1962), *Probleme ale realismului în folclor* (1962), *S.Fl. Marian, folclorist și etnograf* (1963), *Folclor meșteșugăresc polonez* (1963).

Despre folclorist ne-am exprimat în *Dicționarul etnologilor români* și, pentru ca să nu ne repetăm, vom stăruia aici asupra unor aspecte care nu ne-au reținut atunci atenția în măsura cuvenită. Mai întâi, adăugăm, la titlurile de folclor și folcloristică, citate mai sus, altele câteva care fac notă comună, de data aceasta fiind vorba de cercetători din secolul al XX-lea: *Elementul folcloric în sistemul științific și de gândire al lui Al. Dima* (RITL, 1966, 1), *Perpessicius și folclorul* (RITL, 1967, 1), *Teatrul popular conceput de G. Călinescu și semnificația lui literară* (RITL, 1970, 3), *Preocupările pentru folclor ale lui G.T. Niculescu-Varone* („Limbă și literatură”, 1983, 1), *Gh.N. Dumitrescu-Bistrița – nestorul folcloristicii noastre*, în „Izvoarașul”, serie nouă, 1989, nr.1.

Pentru a sublinia noutatea pe care au adus-o studiile din volumul său, *Folclorul românesc în perspectivă comparată* (1971), ne oprim la o secțiune de mare originalitate, *Cântece funerare populare*. Nimeni până la el nu s-a gândit să privească și să compare aceste creații populare cu altele ale altor popoare. Ar fi dorit să dea mai multe exemple din Europa, însă constată că acest continent „cunoaște arii pustii de bocete, cum sunt Germania și, în parte, Franța”. Pe baza unei ample bibliografii internaționale, dă numeroase exemple de ceremonialuri ale bocirii, de la Insulele Mariene, Guineea Africană, Insulele Caraibe, de la vechii slavi, Corsica (aici, când moartea a survenit în urma unei crime, bocetele conțin îndemnuri la răzbunare), Sicilia (unde bocetul este „macabru și înfiorător, de coloratură dantescă”), ruși (unde bocetul este mai liric în sud și mai epic, cu tangențe cu bîlinele, în nord), în fine, până la maloruși, este făcut un examen critic nuanțat, pentru a sublinia notele particulare ale bocetelor românești, pentru a căror definire consideră că mai operantă este valorificarea lor literară, a modalităților de zugrăvire a morții. Bocetele românești nu preamăresc „viața viitoare”, ci viața pământească, din care omul „este smuls brutal din complexul social”. De aceea bocetele despre cei plecați în lumea de dincolo „sunt elegii în felul treniilor grecești și neniilor romane”. Spațiului folcloric polonez îi va consacra un studiu dezvoltat, *Cântece funerare polone* (SCILF, 1959, nr.3-4). În studiul *Bocetul românesc în interpretarea lui G. Coșbuc*, observă că poetul este „primul intelectual care a sesizat în bocet nu elementul de cultură etnografică, ci elementul de artă literară, valoarea lui poetică”, „lirismul lui duios legat de elementele naturii, cele mai apropiate vieții omului”.

O noutate o aduc în bibliografia sa reflecțiile despre mitologia populară românească, prilejuite de răspunsul său la chestionarul lui I. Opreșan (vezi volumul acestuia, *La hotarul dintre lumi. Studii de etnologie românească*, Saeculum I.O., 2006, p.427-432). Chițimia opinează că mitologia își păstrează „liniile de rezistență”, că ea se poate alcătui din miturile sacre și din cele profane, iar nu din mitemuri, superstiții și practici magice. Constată că există o mitologie „primară” și o alta „la care s-a ajuns în fazele ulterioare de civilizație și cultură”. Mitologia străveche nu se poate reconstitui pe deducții, greșeală care s-a făcut la poloni, după 1795. Nu neagă că a existat, în spațiul carpato-danubian, o mitologie a strămoșilor autohtoni și a romanilor cuceritori, „dar o nouă fază de cultură și civilizație, aceea a creștinismului, pornită spre «schimbarea la față» a lumii, deci spre înlocuirea vechilor forme, idei și elemente mitice sacre cu altele noi (adeseori cu mijloace dure), a dus la ștergerea multora dintre elementele vechi sau la

diminuarea și intrarea acestora în «ilegalitate», în special în lumea celor mulți și simpli, care n-au renunțat ușor niciodată la tradiția veche”. Crede că nu s-a stăruit suficient asupra mitului Diavolului, „ca zeu al celor umili și adversar al lui Dumnezeu”, că *Miorița* a fost adesea greșit înțeleasă ca resemnare și ca nuntă între păstor și moarte. Ea este un „mit senin (reprezentativ al sufletului românesc), venit din vechime”. Reprezentative sunt în mitologia românească, balada *Balaurul*, axată pe mitul străvechi despre monstrul jumătate om, jumătate reptilă, o baladă „splendidă ca poezie (vezi varianta N. Păsculescu), iar tema cu imaginea respectivă nu există în folclorul nici unui popor vecin sau mai departe”; reprezentative sunt, de asemenea, legendele despre Negru Vodă și Dragoș Vodă.

Dublei sale formații, de polonist și folclorist, îi datorăm prețioasele contribuții, tipărite între anul 1947 și 1965, îndeosebi în revista Institutului de Istorie și Teorie Literară „G. Călinescu”, despre activitatea folclorică și etnografică în Polonia, despre cântece populare polone, despre mișcarea folcloristică și etnografică de acolo, despre folclor meșteșugăresc polon, contribuții științifice de prim ordin, care au culminat cu amplul studiu, de peste 70 de pagini, *Introducere în folcloristica polonă*, care a fost o noutate și pentru polonezi. Studiul debutează cu semnalarea vechilor urme folclorice poloneze pe care le-a aflat în cronicile polone și continuă cu cultura populară în secolul al XVIII-lea, cu preocupările și cercetările folclorice propriu-zise, cu teoriile despre folclor, cu instituțiile europene și poloneze de cercetare folclorică, cu conceptul și metodele de cercetare, cu prezentarea câtorva cercetători de seamă (Adam Fischer, Jan S. Bystroń, Al. Brückner, Julian Krzyżanowski), pentru ca în final să desprindă caracteristicile generale ale literaturii populare polone, care are „două arii de cultură folclorică: una orientală, cu elemente foarte puternice, păstrate în cea mai mare măsură în forme autentice, alta occidentală, cu elemente foarte impregnate (cel puțin în literatură) de ecouri livrești”. S-a interesat și de viața spirituală a polonilor din România, în studiul *Graiul și folclorul polonez din Bulai, raionul Suceava* (în „Romanoslavica”, VII, 1963, p.159-186).

Contribuția sa de folclorist n-ar fi întru totul concludentă prin omiterea operei sale de editor, în primul rând al celor trei volume *Antologie de literatură populară*, I, *Poezia* (1953), II, *Basmul* (1956), III, *Povești, snoave și legende* (1967), exemplară prin darul de a selecta valori reprezentative ale liricii și epicii populare românești. *Istoria teatrului în Moldova*, de T.T. Burada, pe care a reeditat-o în 1975, conține și un bogat capitol despre teatrul popular. A tipărit, în 1955, un studiu și o antologie din opera lui D. Stăncescu, *Basme culese din gura poporului*, care au contribuit la redescoperirea importantei colecții de basme a colecționarului muntean.

A gândit liber și, deși a scris și publicat într-o vreme dominată de un acerb sociologism vulgar, n-a cedat sloganurilor acestuia. De aceea a fost, de câteva ori, ținta unor apologeti ai tezelor marxiste. În 1958, un tânăr folclorist dornic de afirmare, Pavel Ruxăndoiu, în articolul *Orientări nemarkxiste în studii de folclor* (din „Viața românească”, nr.12) îl vizează și pe I.C. Chițimia. În 1959, în articolul *Cu privire la unele studii de folclor* (din „Lupta de clasă”, nr.2), s-a văzut condamnat de Ileana

Vrancea, pentru că s-a lăsat „ademenit de teoriile reacționare” ale lui Al. Lambrior, care scrisese că balada populară s-a dezvoltat și pe lângă curtea boierească. El (Lambrior) – scria I.C. Chițimia, în temeiul adevărului – „consideră, pe bună dreptate, că poezia epică, în speță balada, s-a dezvoltat în vechime și pe lângă curtea boierească, fiind cântată de lăutari la ospetele domnești și boierești”. Ponderat, obiectiv, rezervat chiar este articolul *Douăzeci de ani de cercetări folclorice (1944-1964)*, în care s-a ferit să dea exemple din așa-zisul folclor nou.

L-a urmat pe Nicolae Cartoian și în cercetarea cărților populare. Volumul *Probleme de bază ale literaturii române vechi* (1972) cuprinde temeinice studii despre circulația europeană și românească a *Esopiei*, despre receptarea românească a *Alexandriei*, despre „funcția literară comună” a celor două cărți populare, despre legăturile cu folclorul ale romanului *Archirie și Anadan*, despre funcția națională a cărților populare. A editat o serie de cărți populare: *Esopia* (ESPLA, 1956, ediția a doua, 1968), *Halima și alte cărți populare* (EPL, 1963, XIV + 426 p.), *Alexandria. Esopia*, text revăzut de Mihail Sadoveanu, prefațat de I.C. Chițimia (EPL, 1966), *Cărți populare*, prefațată de Dan Simonescu și I.C. Chițimia (Albatros, 1963, 255 p.). Antologia de referință în acest domeniu sunt cele două volume, *Cărțile populare în literatura românească*, ediție îngrijită și introducere de I.C. Chițimia și Dan Simonescu (EPL, 1963, I, XL + 454 p., II, 414 p.).

În cercetarea cărților populare colaborarea dintre cunoscătorul literaturii vechi și folclorist a fost desăvârșită, acesta remarcând de fiecare dată când o carte populară a fost infuzată de elemente folclorice. Astfel, „în *Alexandriile* din sud-estul Europei apar elemente tipice de stil popular și de folclor, inexistente în cele apusene”. *Povestea lui Archirie filozoful* „a receptat cu fiecare versiune națională noi proverbe”, părțile constitutive ale *Istoriei lui Skinder* „se regăsesc între motivele de folclor universal narativ”. În privința raportului dintre cărțile populare și folclor, învățatul român nu acordă prioritate „elementelor de creație individuală, cultă”, ci folclorului: „În consecință, opinăm că textele scrise n-au creat elementele care se regăsesc astăzi în folclor, ci că ele însele le-au absorbit din vechea literatură folclorică a popoarelor. Popoarele n-au așteptat să citească *Alexandria* și apoi să ia credința în semnificația căderii stelelor de pe cer, sau poporul român folosirea termenului *căpcăun* (...). Astfel se poate trage concluzia că alcătuirii cărților populare, oriunde au lucrat și oricând, au folosit într-o măsură covârșitoare fondul de cultură și de literatură populară orală, pe care-l aveau la dispoziție”. Să mai menționăm că profesorul Chițimia și-a creat emuli întru cercetarea cărților populare, Mihai Moraru și Cătălina Velculescu, alcătuiind, sub îngrijirea științifică a profesorului, *Bibliografia analitică a literaturii române vechi* (I-II, 1976-1978).

În amintitul studiu despre Nicolae Cartoian, a relevat și câteva linii ale portretului uman al acestuia, portret în deplin acord cu acela al omului de știință Cartoian, și anume faptul că „a creat și a purtat în jurul lui o atmosferă de perfect academism”, că n-a desconsiderat pe nimeni, nici pe cei „care i-au provocat neplăceri personale”, că a rămas nobil și cu aceștia, că „nu s-a coborât la arena spectacolului

public, mărunț și neonorabil”, că a fost discret, obiectiv, n-a cultivat duritatea de stil, că discreția sa a mers până acolo încât n-a spus nimănui, niciodată, că, în 1929, a fost ales membru al societății de medievști „The Medieval Academy of America”.

Semnificativ este că asemenea trăsături comportamentale îl caracterizează și pe I.C. Chițimia, și cei care l-au cunoscut au ținut să le remarce și să le laude. Ovidiu Papadima a văzut în distinsul său prieten „unul dintre exemplare umane cele mai caracteristice și mai grăitoare, ilustrând potențialul imens de energii în care a putut exploata – cu toată vitregia împrejurărilor istorice, în secolul nostru – forța de viață acumulată de milenii a țărânilor noastre”, un exemplar care „a răzbătut prestigios în viața culturală a țării prin însușirile dintotdeauna ale acestei țărâni: energie și perseverență, sobrietate și răbdare, muncă și seriozitate, respect pentru carte și voință dură de a o stăpâni și de a o face productivă, optimism în măsură să înfrângă toate încercările vieții”. Dan Horia Mazilu a remarcat atât respectul de care se bucura profesorul Chițimia, cât și continuarea de către acesta a programului științific moștenit de la N. Cartoian: „Era profesor, a fost un mare profesor (la catedră i se spunea «pan profesor», disimularea slavă dându-i ce i se cuvenea și ajutându-i pe cei de lângă el să ocolească o formulă de adresare parcă nepotrivită lui), un profesor care s-a dăruit științei și tinerilor. A făcut, adică, exact ceea ce făcuse și profesorul lui, fiindcă a înțeles că marea, nobila stirpe a dascălilor Universității din București nu trebuie să se stingă (...). A făcut toate acestea în duhul marilor filologi români. Dar, în felul său, dăruindu-și știința cu delicatețe și fără ostentație. A fost un savant. A fost un om generos, ca toți marii profesori”.

Studentii de ai săi, care au devenit ei înșiși distinși poloniști, au ținut să menționeze, cu grațitudine și respect, cât îi datorează mentorului lui. Stan Velea, după ce examinează calitățile omului de știință, meritele operei sale, adaugă: „Personalitatea specialistului consacrat de lucrări remarcabile este dublată de însușirile profesorului, care au generat un adevărat cult printre elevii săi, cât și ale omului de o rară modestie și de o generozitate întemeiată pe inepuizabilele energii afective”. Un alt student al său, Mihai Mitu, scrie: „În cei 25 de ani de activitate didactică neîntreruptă (timp în care parcurge toate treptele ierarhiei universitare, de la lector la profesor, șef de catedră și doctor docent), Ion Chițimia îmbină armonios talentul său de pedagog și îndrumător al tinerilor poloniști (pentru care redactează primele manuale de limba și literatura polonă) cu aceeași profunzime și larg orizont de cercetare. (...) Departe de speculațiile publicitare ale atâtor nechemați ai condeii, Profesorul impune respect prin greutatea și profunzimea ideilor sale, prin ținuta demnă și fermă a savanților pentru care știința este rațiunea propriei sale existențe și nu trambulina spre autoreclama ieftină și interesată”. George Muntean, coleg de institut cu profesorul, a remarcat disponibilitatea permanentă a acestuia de a dialoga cu mai tinerii săi colegi: „De mai bine de treizeci de ani de când îl știu, I.C. Chițimia nu încetează să mai uimească prin felul său de a fi. În orice ipostază s-ar afla, de-i ieși în cale sau de-l abordezi cu vreo întrebare, se umple dintr-o dată de o curiozitate curtenitoare, de parcă tu i-ai conferi cea mai mare încredere cu putință. Chiar când ajunge la un dezacord cu cineva, starea de recepție nu

diminuează. Discret, dar categoric, îți spune ce crede, dirijând astfel lucrurile de parcă nici n-ai fi de față. E în acest mehedințean (...) o fibră de om tare, cu o etică aspră pentru el, tolerantă și pilduitoare, pentru ceilalți, care-i uită adesea munca și personalitatea”.

Cu asemenea calități, omul de știință I.C. Chițimia a avut mulți admiratori, mulți prieteni, fie că a fost vorba de colegi de la Institutul de Istorie și Teorie Literară „G. Călinescu”, precum Ovidiu Papadima, Zoe Dumitrescu-Buşulenga, Gheorghe Vrabie, Al. Bistrițianu, din generația sa, fie de mai tineri colegi, precum Mircea Anghelescu, Ion Oprișan, Stancu Ilin, Emil Manu, Cătălina Velculescu (consăteanca sa), Mihai Moraru. L-a prețuit și G. Călinescu, însă după un moment de confuzie. La înființarea Institutului de Istorie Literară și Folclor (așa s-a numit inițial), în ședința de constituire, toți cei prezenți, inclusiv Ion Vitner, sunt de acord ca secretar științific să fie I.C. Chițimia. Prezența printre cei care-l susținuseră a lui Ion Vitner, dentistul ajuns profesor universitar de literatură română, l-a făcut pe G. Călinescu să se teamă că Chițimia este trimis în institut ca să-l spioneze pe director. Acesta a început să-i întrebe pe membrii institutului despre Chițimia, care – se temea Călinescu – a fost trimis ca să-l observe „din margine” pe director. La răspunsul celor chestionați că Chițimia nu este membru de partid și nu-l cred capabil a veni în institut ca... spion, G. Călinescu replica: „Nu se poate, uitați-vă la el, este țaran șiret, se uită pe sub sprâncene”. De la bănuială, G. Călinescu a trecut la amenințare: „Te dau afară pentru că lucrezi împotriva mea”. Dezarmat de nepăsarea lui Chițimia în fața unei asemenea posibilități și de sinceritate cu care i-a vorbit, Călinescu s-a convins de contrar și i-a spus la final: „Chițimia, de ce să ne certăm noi, domnule, să colaborăm în continuare”. Și au avut, într-adevăr, cât a trăit Călinescu, o colaborare exemplară. Iar după ce criticul și istoricul literar a murit, I.C. Chițimia a scris despre el, în interviul apărut în cartea lui I. Oprișan, *G. Călinescu. Spectacolul personalității. Dialoguri adnotate* (Vestala, 1999, p.69-166), unele dintre cele mai adevărate și mai semnificative pagini din câte s-au scris despre omul de știință, despre omul Călinescu.

A avut prețuitori și printre scriitorii. Unul dintre ei a fost Mihail Sadoveanu. Își dobândise prețuirea acestuia prin studiul și ediția *Cronicii lui Ștefan cel Mare* și printr-o comunicare la care marele scriitor participase, la institut, despre *Vechi elemente folclorice de muncă agrară*. Când a apărut, în 1952, revista institutului, „Studii și cercetări de istorie literară și folclor”, I.C. Chițimia a fost numit, la propunerea lui M. Sadoveanu, secretar de redacție. La mulți ani după aceasta, la Academia Română, în timpul unei sesiuni de comunicări, Mihail Sadoveanu a observat că I.C. Chițimia stătea în picioare, aula fiind foarte aglomerată. Marele scriitor s-a îndreptat spre el și i-a găsit un loc. Scriitorul făcuse acest gest – și-a amintit I.C. Chițimia – deși era „bolnav, avusese două embolii, și totuși a venit la mine”.

A publicat doar trei cărți: *Folcloriști și folcloristică românească* (1968), *Folclorul românesc în perspectivă comparată* (1971) și *Probleme de bază ale literaturii române vechi* (1972). Cât a mai trăit (s-a stins din viață, la București, la 19 februarie 1996), a publicat mult în reviste de specialitate și a îngrijit ediții (o mențiune specială se cuvine pentru coordonarea editării, la trei secole de la prima ediție, a Bibliei de la

București). Opera sa ulterioară anului 1972 poate face obiectul câtorva volume, iar jurnalul său inedit și corespondența, care cu siguranță vor contribui la mai buna cunoaștere a periplului omului de știință și a lumii în care a trăit, trebuie și ele să vadă lumina tiparului, toate acestea fiind o datorie față de memoria celui care a fost un model, cunoscut și recunoscut.

I.C. Chițimia – the Man and his Work

The paper is an attempt to monographically describe the life and scientific contribution of one of the most prominent Romanian scholars, well-known specialist in Polish culture and literature, but also in the field of Old Romanian literature and Comparative ethnology. The author, important biografixt in the field of Romanian ethnology, made a suggestive portrait of Ion C. Chițimia as one of the important researchers in the field.